

Økonomisk kriminalitet

Et nyt fag på Handelshøjskolen i København

Af Vagn Greve

Resumé

Artiklen indeholder en redegørelse for, hvad det nyoprettede professorat i økonomisk kriminalitet ved Handelshøjskolen i København skal beskæftige sig med.

1. Indledning

I opslaget til det nye professorat i revision med særligt henblik på økonomisk kriminalitet sagdes det, at »professoratet ønskes besat med en person, som med jura som basis i en tværvidenskabelig udviklingsproces ud fra en kritisk/analytisk grundholdning i fagintegrerende øjemed kan forestå undervisning og forskning inden for fagområdet revision, navnlig inden for fagområdets etiske og juridiske prægede dele, herunder økonomisk kriminalitet. ... Der vil blive lagt særlig vægt på ... tværfaglighed, fagudvikling og teoridannelse«.

2. Hvad er økonomisk kriminalitet?

'Økonomisk kriminalitet' fik først borgerret som begreb i det danske sprog i begyndelsen af 1970'erne, men siden er det blevet brugt så hyppigt, at vi alle ved eller mener at vide, hvad det dækker. Inden for juraen bruges det næsten ikke. Den mest markante undtagelse er, at vi har en statsadvokatur for særlig økonomisk kriminalitet. I bekendtgørelsen, som afstikker dennes arbejdsopgaver, nævnes forbrydelser som underslæb, bedrageri, åger, skyldnersvig, samt overtrædelse af erhvervs-, bolig-, afgifts- og skattelovgivningen. Mere generelt kan det siges, at 'økonomisk kriminalitet' har økonomisk vinding som motiv, d.v.s. at den f.eks. ikke er begrundet i hævnfølelser eller ødelæggelsestrang. Kriminaliteten skal have en konti-

nuerlig karakter, d.v.s. at et millionrøveri ikke er 'økonomisk kriminalitet' i denne forbindelse. Det er det i øvrigt heller ikke af den anden grund, at det må kræves, at lovovertrædelsen skal begås inden for rammerne af en lovlig erhvervsvirksomhed, d.v.s. at f.eks. import og en gros handel med heroin ikke betragtes som 'økonomisk kriminalitet'. Endelig skal forbrydelserne være kvalificerede, således at de berører mange mennesker eller store værdier.

Tidligere har man brugt betegnelsen *white collar crime*. Den er opgivet som samlebegreb af en række grunde. En af de vigtigste er, at *white collar crime* kan være en fortræffelig betegnelse f.eks. for underslæb; men at den er lidet egnet som rubrik for *virksomhedernes kriminalitet* ('*corporate crime*').

3. Forbindelsen til de traditionelle fagområder

1. Revision

Stillingen er oprettet inden for fagområdet revision. Dette er dog snarere udtryk for, hvilken gruppe af personer som har følt behovet for den videnskabelige og undervisningsmæssige opdyrkning af faget, end for en udpræget videnskabsteoretisk sammenhæng mellem det nye fag og revision i snæver forstand. Allerede for 50 år siden fremhævede de autoriserede revisorer, at det var vigtigt, at de havde et så indgående kendskab til strafferetten, at de var i stand til at genkende vigtige kriminalitetsmønstre. Ændringen inden for faget fra den klassiske revision til den moderne rådgiv-

ningsrolle har også gjort det påkrævet, at revisoren har et så indgående kendskab til lovens grænser, at han/hun ikke bringer klienten og/eller sig selv i uføre.

2. *Rettssociologi og kriminologi*

Moderne retsvidenskab hviler i meget høj grad på de empiriske samfundsvidenskabers forskningsresultater og teorier. Hvis man vil forstå den økonomiske kriminalitets plads i samfundet, må man se på samspillet mellem retsregler m.m. og samfundsstrukturen. Inden for rettssociologien analyseres f.eks. lovgivningsprocessen: Hvorfor vælger man lovgivning og retsindgreb som (tilsyneladende) løsninger på eksisterende problemer? Hvilke virkninger indtræder faktisk – om overhovedet nogen, når der lovgives? I denne forbindelse er det også væsentligt at kortlægge den faktiske udbredelse af den undersøgte adfærd: Hvor megen skattevind er der faktisk? Under hvilke omstændigheder forekommer den? O.s.v.

Med disse spørgsmål har vi bevæget os over i centrale kriminografiske og kriminologiske problemstillinger. Er virksomhedskriminalitet, f.eks. overtrædelser af miljø- og arbejdsmiljølovgivningen, udtryk for bevidste cost-benefitbeslutninger i ledelsen, eller er de udtryk for sløset og dårlig styring? Er de vigtigste kriminalitetsskabende faktorer knyttet til lederen eller til situationen? Lidt anderledes udtrykt: Kræver det kriminelle egenskaber at avancere til topstillinger? Eller er økonomisk kriminalitet forårsaget af økonomiske krisetilstande i virksomheden eller i samfundet? Eller er de udslagsgivende faktorer ganske andre, f.eks. det politiske system?

Det er fælles for rettssociologien og kriminologien i relation den økonomiske kriminalitet, at der kan hentes en del forskningsresultater m.m. fra andre lande og fra mere eller mindre tilgrænsende områder, men at der har været meget lidt selvstændig forskning inden for selve området i Danmark. Og derfor ved vi meget lidt om, hvor langt man kan tillade sig at gå i overførligheden.

3. *Kontrolmidler*

Samfundet kan kontrollere borgerne på mangfoldige måder. På den økonomiske kriminalitets område er der hyppigt et nært samarbejde mellem forvaltningsmyndigheder, f.eks. arbejdstilsynet eller skattevæsenet, og straffemyndighederne, politi, anklagemyndighed og domstole. Dette rejser nogle væsentlige spørgsmål om effektivitet og om borgernes retssikkerhed i forhold til myndighederne. I dag er det gennemgående træk, at forvaltningsmyndighederne har langt videre beføjelser over for (formodet) lovlige borgere, end politiet har over for (formodet) kriminelle. Det er også et gennemgående træk, at forvaltningsmyndighederne har meget frie hænder med hensyn til at vælge pilsken eller guleroden som motiverende kraft. En faktisk konsekvens af dette er sandsynligvis, at fundamentale lighedskrav næppe opfyldes; det er sandsynligvis ikke alene en forbrydelses grovhed, som afgør, om den bliver meldt til politiet af myndighederne.

4. *Strafferet*

Hvad der er kriminelt afgøres af strafferetten. Det kan kræve ganske intrikate juridiske analyser at besvare et spørgsmål om, hvad der er *strafbart/straffrit*. Den traditionelle jura har desuden interesseret sig mere for de mandatsvig, der forekommer, når en checkkonto overtrækkes, end for de mandatsvig, som begås af bankdirektøren, som overskrider sine beføjelser. Der er skrevet mere om socialbedragerier end om de kreditbedragerier, som begås, når en virksomhed står på svage fødder. Når vi bevæger os uden for de »traditionelle forbrydelser« og over i særlovgivningen, altså blandt andet ind i skattestrafferetten, miljøstrafferetten o.s.v., er der forbavsende lidt at hente.

Når det er konstateret, at der er begået en forbrydelse, bliver det næste spørgsmål *strafudmålingen*. Megen avisdebat har drejet sig om de – efter manges opfattelse – ganske lave straffe, der anvendes, f.eks. for overtrædelser af arbejdsmiljølovgivningen. Udtalelser på dette område bærer dog ofte præg af et manglende

kendskab til almindelig strafudmålingspraksis og -teori.

De retsvidenskabelige analyser af grænserne for strafbarheden og af strafudmålingsprincipperne vedrører som udgangspunkt, hvad der er gældende ret. I nøje tilknytning hertil findes dog de *retspolitiske spørgsmål*, om hvad der er de bæredygtige principper bag systemet og om den eksisterende lovgivningsoverensstemmelse med disse. Og dermed glider vi blandt andet over i

5. Etikken

Etik er imidlertid ikke blot relevant i forbindelse med afvejningen af, hvad retssystemets grænser bør være, og hvordan dette i det hele bør udformes. Etikken indgår som en del af virksomhedernes faktiske styringsmekanis-

mer. Og bør gøre det. Også på dette område er der behov for såvel en kortlægning af den faktiske fremherskende etik, som for en analyse af, hvordan den burde være.

4. Afslutning

Som det vil ses, er dette område præget af, at der venter store spørgsmål inden for såvel grundforskningen som den mere målrettede forskning. Endvidere er det karakteristisk, at meget få af disse spørgsmål kan besvares med en rimelig styrke uden at inddrage flere videnskabelige discipliner. Gennem 70'erne blev der i mange lande skabt den politiske interesse for økonomisk kriminalitet. I dag er svarene ved at komme fra mange forskningscentre. Snart er vi forhåbentlig også med i denne udveksling.